

Dezső LÁSZLÓ

PROBLEMELE FUNDAMENTALE ALE VIETII NOASTRE DE MINORITARI

I

De câte ori n-am așternut pe hârtie aceste cuvinte în ultimii cincisprezece ani? Nu există punct de vedere din care să nu fi discutat problema minoritară. Am vorbit despre politică minoritară, tineret minoritar, învățământ minoritar, societate minoritară, literatură minoritară etc. Am discutat problema sub atâtea aspecte încât ni se pare aproape imposibil să mai spunem ceva nou în această privință.

Acest articol pornește de la convingerea că în discutarea de până acum a anumitor relații ale existenței minoritare am comis o eroare esențială și fundamentală. Această eroare constă în aceea că am abordat situația noastră de minoritari prin comparație cu *maghiarimea din Ungaria*. Am interpretat faptul de a fi minoritari ca pe o consecință a despărțirii de masele mai mari ale maghiarilor, noi netrăind așadar în condiții de majoritate, ci în condiții de minoritate.

Din această atitudine *au decurs trei poziții eronate*. Aceste trei puncte de vedere se pot decela în trei tipuri ale existenței minoritare. Avem de-a face, în primul rând, cu o concepție *conservatoare*: reprezentanții acesteia refuză, în ciuda faptelor, să recunoască acele cerințe care strigă cu putere din însăși viața cu totul nouă de minoritari. Ei se leagă în iluzia că, chiar dacă ușor modificate, dar vechile forme de viață, vechile instituții și vechiul spirit pot fi menținute și chiar susținute.

Cea de a doua poziție eronată se vedește în acea atitudine *critică* care e tocmai contrariul conservatorismului schițat mai sus. În rândurile maghiarimii ajunse în situație minoritară a fost firească acea atitudine critică care făcea responsabilă în primul rând maghiarimea pentru dezastrul de după primul război mondial. E interesant de remarcat că abordările critice ale autorilor maghiari minoritari nu vizează atât problemele minoritare, ci mai degrabă pe acelea ale maghiarimii în întregul ei.

Uneori ca o consecință a acestei critici, dar în cele mai multe cazuri ca urmare a crizei de după războiul mondial, a luat naștere cea de a treia concepție, pe care găsim nimerit s-o definim drept *pesimistă*. Maghiarii minoritari pesimiști își extrag și ei judecata din comparația cu maghiarimea mare: maghiarimea minoritară nu are viitor, afirmă ei. Ei sunt de părere că nici măcar maghiarii aflați în situația de majoritate nu-și pot asigura existența, cum ar fi deci cu puțință aceasta în condițiile încă mai grele ale minorității?

Să nu ne mire că tocmai aceste trei tipuri dominante s-au constituit în viața minoritarilor maghiari în decursul celor trei decenii din urmă. La urma

urmei, în jurul nostru au avut loc schimbări atât de radicale, ne-am pomenit într-o situație atât de nouă încât dorința de a menține vechile forme de viață, manifestările de critică acerbă și pesimismul steril apar ca de la sine înțelese. Acestor trei concepții trebuie să le punem însă capăt în mod radical, căci după cincisprezece ani de existență minoritară tustrele nu înseamnă decât anacronism și sterilitate vetustă. În definitiv, nu poți supraviețui într-o epocă nouă cu mijloacele și spiritul unei epoci depășite. Pe de altă parte, critica dizolvantă e o abordare negativistă a vieții. Cine privește hrana cu un permanent ochi critic și compară mâncarea servită cu alte mâncăruri fie că uită să mănânce, fie că-i piere pofta. Există un singur mod de viață mai nesănătos decât acesta: cel al pesimismului. El a și renunțat la viață și nu observă deloc că, ei bine, da, mai există posibilități pe baza cărora să ne asigurăm existența.

Trebuie să căutăm o nouă fundamentare a vieții minoritare. A sosit timpul s-o facem.

II

La o reală perspectivă asupra vieții minoritare putem ajunge renunțând înainte de toate la a mai compara situația noastră de minoritari cu maghiarimea majoritară și extrăgând-o din relația noastră cu *românimea majoritară*. Nu suntem maghiari minoritari din cauză că trăim separați de maghiarimea majoritară, ci din cauză că față de cei cincisprezece milioane de români care constituie statul noi reprezentăm o minoritate.

Problemele fundamentale ale existenței noastre minoritare se decid așadar în funcție de raportarea noastră la românime. Noi trebuie să cunoaștem deci înainte de toate viața, structurile, posibilitățile existențiale din această țară. Uluiitor câte lacune mai avem în această privință. Sunt convins că în spatele multor insuccese ale noastre se află faptul de a nu fi cunoscut îndeajuns această țară și acele căi prin respectarea cărora putem și trebuie să trăim aici. Cunoașterea constituției țării noastre ne convinge înainte de toate că existența minoritară este o formă juridic asigurată a vieții de aici. Noi nu suntem niște tolerați, ci suntem cetățeni cu drepturi depline ai acestei țări, orice atitudine care ne aduce atingere în exercitarea drepturilor noastre cetățenești contravine constituției și legilor țării. Dacă suntem obstrucționați în afirmarea specificităților noastre naționale nu trebuie să ne referim la cum erau tratați românii în vechea Ungarie, nici la situația minorităților din alte țări, ci la faptul că aceia care se dedau la acțiuni injuste față de noi nu respectă legile țării acesteia iar noi avem dreptul să pretindem respectarea legilor în ceea ce ne privește, deoarece ne achităm de toate îndatoririle. Cine dintre noi nu-și plătește impozitele, nu-și satisface stagiul militar, cine nu-l respectă pe suveran și întregul regim al statului? Dintr-o asemenea atitudine își va da seama și românimea că noi recunoaștem cu adevărat situația legală în cadrul căreia trăim de la încheierea păcii încoace. Trebuie să convingem

neamul constitutiv de stat că nu avem scopuri oculute, trebuie să arătăm, ceea ce conducătorii țării nu prea văd, cât de pătruși suntem de dorința de a evolua pe calea respectului față de ordinea legală în întreaga noastră viață publică. Ar merita, de exemplu, să facem niște studii comparative în domeniul educației școlare, spre a vedea cu cât mai precis pun în aplicare școlile ecleziastice ordonanțele de stat decât chiar școlile de stat. Noi trebuie să ne făurim din respectul față de stat un capital moral la care să ne putem referi fără rețineri în orice împrejurare. Trebuie să modelăm opinia publică în așa fel încât să perceapă orice atingere adusă minorității ca pe o atingere adusă prestigiului statului.

III

Cu privire la noi, trebuie să lămurim înainte de toate de ce ținem să rămânem maghiari minoritari. De ce nu suntem de acord ca maghiarimea să se asimileze la neamul român? Acest drept ne este dat și apărat înainte de toate de tratatele de pace și de constituția țării noastre. Dar trebuie să punem întrebarea mai profundă: în ce scop vrem să exercităm noi acest drept asigurat prin lege? Partidele politice românești văd în voința noastră de a ne exercita drepturile înainte de toate o probă de iredentism, un atentat la unitatea statului. Deși departe de noi așa ceva. Noi vrem să rămânem în cadrul acelei comunități de neam, religioase și culturale în care ne-am născut, pentru că aceasta este o determinantă firească a vieții noastre. E o lege naturală că m-am născut într-o comunitate în care trăiesc și azi. A modifica ordinea naturii e cea mai mare crimă și cea mai mare insensibilitate de pe fața pământului. Nu e spre gloria nici unei țări să calce în picioare bogăția de flori ale vieții, dar e un indiciu de veritabilă măreție să le asigure condiții de viață și altor neamuri. O țară cu un singur neam e confruntată mereu cu primejdia ca tensiunea întrecerii interne să scadă și instinctul vital să se stingă.

Pentru noi programul minoritar maghiar constă în a ne cunoaște valorile naționale în a căror stăpânire ne-am născut și a încerca să le apărăm și să le dezvoltăm într-o țară la conducerea vieții căreia se află un alt neam. Aceste valori naționale sunt înainte de toate limba, cultura populară, cultura literară, concepția de viață și morala specifice, bazate pe trecutul național și, deasupra acestora, acele valori creștine care s-au format prin intermediul cultelor noastre. În existența noastră minoritară pornim de la încredințarea că această lucrare de *cunoaștere, apărare și dezvoltare* este în această țară, în cadrul ei politic, posibilă, căci întru aceasta constituția țării asigură protecție și drepturi, și întrucât această atitudine spirituală nu contravine intereselor țării.

Cultura e determinată de mediul său de viață. Și cultura minoritară e determinată de acea condiție minoritară în care ea trebuie susținută. Urmează de aici că obiectivele culturale ale maghiarimii minoritare nu pot fi întru totul identice cu obiectivele culturale ale maghiarimii majoritare. La Buda-

pesta puritatea limbii trebuie apărută de germanisme, în Transilvania de românisme. Problema de bază a acțiunii rurale din Ungaria e aflarea metodelor prin care, cu sprijin din partea statului ungar, pot fi îmbunătățite condițiile igienico-sanitare și culturale ale satelor din Ungaria, iar problema noastră în acest domeniu e să vedem cum se poate ridica nivelul de viață al satelor – fără sprijin din partea statului. În învățământul din Ungaria educația cetățenească și educația culturală coincid. Noi trebuie să ne educăm copiii spre a fi buni cetățeni români, trebuie să-i facem să cunoască cultura română, dar în așa fel încât asta să nu însemne renunțarea la limba maghiară, respingerea culturii noastre. Chiar și aceste exemple ne arată ce mutații valorice implică existența minoritară și cât e de imposibilă perpetuarea vechii concepții *conservatoare*.

Tot astfel, nici atitudinea *critică* nu corespunde cerințelor. Critica indică greșelile, rățăcirile, erorile de pe parcursul vieții noastre de până acum. Critica nu poate fi decât o lucrare pregătitoare, ea trebuie să se străduiască să clarifice valorile, dar încă nu s-a văzut bolnav care să se fi vindecat prin simplul fapt că i s-a spus că-i bolnav. Cu dreptate spunea în 1932 Sándor Reményik că după cele trei opere critice ale maghiarimii ardelene, „Hitel”, „Világ” și „Stádium”, trebuie scris și „Ein Blick”-ul, justificarea sinei noastre, apărarea și prezentarea valorilor noastre[1]. Să se termine acel exercițiu critic care nu conține să ne arate cât de lipsiți de vlagă suntem, să adunăm ce avem, câți om fi cei care vrem să lucrăm serios și să ne îndreptăm critica împotriva aceluia care, indiferent de concepție, nu vor să-și asume adevăratul destin minoritar. Aici încep să se contureze două tipuri: un grup care trage iarăși cu ochiul spre ciolanul mai plin de măduvă din Ungaria și un altul care vrea să se salveze asimilându-se la comunitatea religioasă și de limbă a poporului majoritar. Noi condamnăm ambele tipuri, deoarece nici unul nu crede că poți trăi și ca minoritar în această țară și că te poți descurca. Dacă un partid se dă de ceasul morții ca minoritățile să dispară și să se resoarbă, asta nu dovedește decât că nici el însuși nu ia în serios drepturile constituționale care asigură existența minoritară și, în ultimă instanță, nu face decât să știrbească reputația statului. Nu aduc o ofensă doar vieții minoritare, ci țării însăși aceia care resping posibilitatea că aici viața lor poate fi asigurată.

În sfârșit, cea mai mare piedică în calea existenței minoritare o constituie adepții concepției *pesimiste*. Conservatorii au ieșit din câmpul vieții din cauză că se imaginează și acum într-o epocă revolută, criticiștii ajung până la a susține că nimic din ceea ce există nu e bun, pesimiștii spun că nu avem nimic și nici nu merită să trăim.

Adevărata viață minoritară începe cu verbul *sunt*, se continuă cu *cunosc* și prin *vreau* se manifestă în faptă. De îndată ce ne-am eliberat de prejudecățile unei lumi apuse, am luat act cu seriozitate de faptul că existăm ca minoritari și că asta nu e o continuare a vieții maghiare dinaintea războiului, ci începutul unei vieți maghiare noi, ce nu s-a constituit până acum niciodată și

care n-are analogii în istorie, se declanșează în sinea noastră porunca obligatorie a vieții, aceea că pur și simplu vrem să trăim. Noi, trăitorii vieții minoritare, trebuie să creăm o formă de existență cu totul nouă, forma de existență a vieții maghiare minoritare. Iar acesta este un program pozitiv și este un program pe de-a întregul, fundamental nou. Obiectivul său este salvagardarea, dezvoltarea valorilor, iar baza sa o constituie cunoașterea valorilor.

IV

E cât se poate de clar că în istorie apărarea și dezvoltarea valorilor spirituale nu e posibilă decât în prezența unor *condiții materiale și organizatorice*. Trebuie să găsim așadar cadrul în care programul nostru minoritar să se poată realiza.

În privința aceasta, dorim să vedem înainte de toate *statul român* ca pe cel dintâi apărător și factor de ajutorare. Afirmăm astfel că nu vrem să fim stat în stat, ci o comunitate religioasă și culturală minoritară juridic fundamentată. Legile țării noastre oferă multe posibilități de a obține sprijinul statului în activitatea noastră culturală și cea privitoare la culte. Acest sprijin s-a manifestat până acum prin ajutoare de stat repartizate bisericilor noastre, unor instituții culturale, școli din orașe și sate, prin ajutoare școlare comunale, prin înființarea de școli cu limba de predare maghiară. Legile țării ne asigură însă mai multe drepturi și posibilități, printre altele, autonomia culturală a secuimii, în vederea căreia n-am făcut nimic. În viața noastră politică a fost o greșeală faptul că n-am luptat niciodată ca acolo unde nu avem școli întreținute de culte să întrețină statul însuși școli de limbă maghiară, am tolerat ca secțiile maghiare să existe adeseori numai pe hârtie, nefăcând în realitate nimic pentru limba și cultura maghiară. Am fost adeseori mult prea toleranți și față de ordonanțele care lezau libertatea practicării credinței, n-am recurs în fața lor la protecție din partea statului însuși. Deputații și senatorii noștri sunt la urma urmei nu reprezentanții Partidului Maghiar, ci ai poporului țării în parlament.

Dintre vechile noastre organizații socotim că *bisericile* sunt cele mai importante. Cauza educației noastre se află aproape exclusiv în mâinile lor. Lăcașele unde-și desfășoară activitatea vor reprezenta azi-mâine singurul loc de muncă spirituală organizată. Faptul că obiectivul decisiv al acestor instituții este de natură religioasă e cât se poate de firesc. Religia nu e însă o felie – să zicem așa: sentimentală – a vieții, ci trăirea sa integrală, calitativ diferită, într-o răspundere față de Dumnezeu. Toate religiile au creat în juru-le o viață morală, o cultură și o organizare socială specifice. Cu cât era o religie mai sănătoasă, cu atât mai mult se putea exercita întru acestea. Îndatoririle minoritare ale cultelor minoritare se bazează fără îndoială pe cerința de a le face enoriașilor o educație creștină, dar ele trebuie să vegheze ca viața culturală, socială și morală emane din viața religioasă să se dezvolte în respec-

tul legităților date în existența minoritară. De aceea nu putem fi nici în viața ecleziastică niște continuatori ai epocilor revoluate sau imitatori fie ai vieții ecleziastice din Ungaria, fie de pe alte meleaguri.

Organele noastre culturale moștenite și-au revenit deja, poate, de pe urma primei serii de șocuri și au ajuns la stadiul în care să-și poată desfășura activitatea. Dar și aici e nevoie de o temeinică reorganizare. Aceasta e cu atât mai justificată cu cât aici s-au încuibat mai ales membrii taberei conservatoare. Cadrul existent nu trebuie dat la gunoi numai pentru că e vechi, ci trebuie prețuit, pentru că există, dar trebuie reamenajat în concordanță cu obiectivele existenței minoritare. Aceste organe trebuie să aibă în vedere întregul obiectiv de a cunoaște, prezerva și dezvolta valorile noastre naționale, dar asta nu în general, nu ca o imitație a vieții spirituale din Ungaria, ci conform legităților noii existențe minoritare. Ce frumoasă literatură minoritară ar putea da la iveală „Edélyi Irodalmi Társaság” [Societatea literară ardeleană] dacă nu s-ar strădui să imite prin spirit academic vreuna din societățile literare din Ungaria. Ea ar trebui să modeleze gustul literar al școlii, al poporului nostru, să-l satisfacă și să-l ghideze. În schimb, nu face nimic. Și asta numai pentru că nu e în stare să perceapă îndatoririle ce-i revin de pe urma situației noastre minoritare.

Erdélyi Múzeum-Egyesület [Societatea Muzeală Transilvană] se află deja mai aproape de viața minoritară, câte-o asociație, societate literară sau muzeu de provincie încă și mai aproape. Dar mă întreb, de ce nu-și pot asocia ele forțe noi în activitatea lor, de ce nu se pot ridica mult mai mult la nivelul vieții spirituale maghiare actuale și mai ales de ce nu-și dau seama că o castă ca aceea a erudiților propriu-ziși e pe cale de dispariție și că în loc de a purta dispute și a face schimb de idei superioare cu aceștia ar trebui să se îndrepte spre marea masă a burgheziei citadine, care n-are nevoie de expuneri de nivel academic, ci de conferințe populare? De ce pot muncitorii socialiști să ducă o așa frumoasă muncă de autoeducare prin organizațiile pe care le au?

Cusurul celor mai multe din *revistele* noastre este de a nu fi luat naștere din situația de aici și de a nu dori să răspundă cerințelor de aici. Ele reprezintă grupuri de scriitori și nu un larg atelier de conlucrare în favoarea culturii naționale. Satisfacerea vieții minoritare mai înguste li se pare o treabă de rang inferior și preferă să se ia la întrecere cu marile reviste literare budapestane. Nu se îngrijesc în mod conștient să asigure schimbul de mâine al vieții literare și, ceea ce e încă mai trist, nu-și formează și nu-și organizează propriii lor cititori.

Noua organizare trebuie să fie în fond o *școală a personalităților*. De ce nu se mișcă organismele existente? Din cauză că în spatele lor nu se află indivizi potriviți. După convingerea mea, organismele existente ale maghiarimii minoritare abia dacă ar trebui înlocuite cu altele, noi, și s-ar și constitui cel mai puternic front de unitate minoritară, asta dacă viața instituțiilor existente ar fi dirijată de oameni potriviți în funcție de punctele de vedere

minoritare. Azi avem atât de puțini oameni încât ar trebui să ținem socoteala fiecăruia și ar trebui să ne ocupăm de fiecare, anume. Există o grămadă de oameni cărora ar trebui să li se dea de lucru, ceea ce ar spori pofta de muncă și randamentul.

Educația personalităților să se instituie pe *baze morale*. Să fie calitatea singurul titlu și singura bază de exercitare a privilegiilor. Cei dintâi întru slujire să fie și cei dintâi întru distincții. În locul respectului inutil al claselor rămase din vechea lume maghiară să creăm noua ordine valorică a *aristocrației muncii*. Să nu-i excludem din rândurile acesteia nici pe cei ce sunt conți sau baroni, dar să nu le dăm un rol mai important doar pentru că poartă aceste titluri, ci pentru că au o mai bună pregătire și o valoare morală superioară. Dar să poată accede în frunte și acela care n-a moștenit din lumea veche nici titluri, nici averi.

Personalitățile trebuie formate în masă. Nu ajunge să educăm doar pătura conducătoare. Fiece personalitate trebuie deprinsă cu existența minoritară. Căci adeseori tot răul pornește de la faptul că chiar dacă avem câțiva conducători, toate bunele lor intenții dau chix din cauza neștiinței și neseriozității morale a membrilor.

Întrucât existența minoritară înseamnă o formă de viață cu totul nouă, trebuie să ne constituim noile organisme în conformitate cu ordinea naturii pornind de la *forme mai simple*. Noile organe centrale existente puteau fi bune ca tranziție, dar sub oblăduirea lor ar fi trebuit formate deja de mult noile organe, care să crească de jos. La posibilitatea de a institui în Transilvania o mișcare economică unică menită să slujească scopurilor culturale ale întregii maghiarimi nici nu se poate încă visa, dar există deja exemple despre cum câte-un conducător minoritar mai descurcăreț a reușit să reorganizeze câte-o comună sau o întreagă zonă în vederea unor asemenea scopuri. Ce grozav ar fi să putem reuni mai târziu organizațiile provinciale într-o entitate mai mare. Cât de altfel ne-ar putea reprezenta interesele la București niște deputați care ar proveni din solul unor asemenea organizații, din sfera lor de interes.

Educarea personalităților, organizarea comunelor, dezvoltarea zonală, organizare pe tot cuprinsul țării – aceasta este calea edificării organizației minoritare. Nu există zonă locuită de noi unde să nu avem instituții culturale care s-ar putea situa în centrul unei asemenea organizări. Avem pretutindeni forță de muncă veche și nouă, care să poată constitui puncte de pornire pentru o asemenea organizare. Prin urnirea acestora ar începe, după perioada de tranziție, adevărata viață minoritară.

În privința organizării mai există o problemă. Și anume, sublinierea faptului că nici diferențele în ceea ce privește concepția despre lume, nici cele ce țin de religie sau de vârstă nu pot constitui *obstacole* în calea adevăratei organizări minoritare. Toți cei ce se consideră membri ai comunității de limbă și cultură maghiară pot fi membrii acestei comunități. Clasificarea pe bază de generații, de concepție despre lume, de convingeri religioase a

maghiarimii minoritare ar fi extrem de dăunătoare. Din comunitate trebuie excluși doar cei ce sunt maghiari din interes sau care vor să se strecoare printre noi cu scopul de a sluji interese străine. Pe noi ne interesează în mod deosebit problema contradicției dintre bătrâni și tineri. Atâta vreme cât etapa criticistă a avut îndreptățire în viața minoritară, a fost un lucru bun, în interesul marcării accentelor, ca tineretul purtător al unui nou tip de gândire să indice cu acuitate diferențele. Azi constatăm că opoziția inflexibilă a tinerimii a dat roade, generația mai vârstnică a intrat și ea în aria de influență a acelei revalorizări pe care, în interesul vieții minoritare, tineretul a trebuit s-o înfăptuiască în mod natural. Azi problema constă tocmai în găsirea modalității ca programul minoritar care a luat naștere în rândurile tineretului să se cupleze cu acele organisme pe care le-am moștenit sau pe care le-am format în existența noastră minoritară. E limpede că programul minoritar se putea constitui mult mai degrabă printre tineri, căci ei și-au dobândit experiența de viață deja în condiții minoritare. Ascuțișul criticii maghiare minoritare se poate îndrepta doar într-o singură direcție, împotriva acelor care nu îndrăznesc să-și asume acest destin. Slavă Domnului, foarte mulți maghiari ardeleni mai în vârstă au ajuns deja să dea dreptate acelei viziuni de viață care s-a format în rândul tinerimii.

E vremea să purcedem la o nouă organizare minoritară.

În „*Erdélyi Fiatalok*”, III, 1935, p.79-86 (sub titlul: *Kisebbségi életünk alapkérdései [Probleme fundamentale ale vieții noastre minoritare]*). Republicat, sub titlul de față, în vol. *Dezső László, A kisebbségi élet ajándékai. Publicistikai írások, tanulmányok (1929-1940) [Darurile vieții minoritare. Publicistică, Studii]*, ed. Péter Cseke, Kolozsvár, *Minerva Könyvek*, 1997, p.88-95.
(Traducerea: Paul Drumaru)

[1] Figură proeminentă a mișcării reformiste premergătoare revoluției din 1848, István Széchenyi formula în *Hitel* [Credit] (1830), *Világ* [Lumea] (1831) și *Stádium* [Stadiu] (1833) un amplu program de reaşezare pe baze moderne a societății maghiare, în special prin favorizarea dezvoltării capitaliste în detrimentul moștenirii feudale. Pamfletul publicat în 1859 în limba germană la Londra, intitulat *Ein Blick auf dem Anonymen „Rückblick“* [O privire asupra „Retrospectivei” anonime] cuprindea o critică acerbă a legitimității regimului absolutist instaurat de Viena în urma înăbușirii revoluției de la 1848-1849.